

IRODALOMTUDOMÁNY

Személyes észrevételek

Miközben 2015-ben az irodalomtudomány helyzetén tünődöm, gondolatban visszautazok harmincöt évet, egészen 1980-ig. Akkoriban a Bonni Egyetem germanisztikáján tanítottam. Odakerülésemet nem a teljesítményemnek köszönhettem (a publikációs listám szinte teljesen üres volt), hanem a nemzetközi tudományos csereprogram színjátékának. Miközben visszatekintek erre a kihívásokkal teli őszi félévre, megdöbbenve veszem tudomásul, hogy nem csak emberek iránt érezhetünk hálát, hanem olyan entitások iránt is, mint az „élet”, a „kontingencia” vagy bármilyen más, lehetőségeket felkínáló instancia. Ennek a megerőltető félévnek köszönhetem annak a kötetnek a tervét, amely később bizonyos mértékű hatást gyakorolt a tudományágra. Gyorsan elkészítettem a kötettervet, és meglepetésemre a müncheni C. H. Beck kiadó a benyújtás után néhány nappal már be is fogadta a projektet. Mielőtt visszatértem Bonnból Stanfordba, az akkor betöltött tudományos állásom helyszínére, megszereztem a vállalkozás számára néhány szerzőt. A projekt megvalósítása némi időt vett igénybe, de 1985-ben megjelent az *Irodalomtudományi pozíciók. Nyolc modellelemzés Kleist „A chilei földrengés” című műve példáján* [*Positionen der Literaturwissenschaft. Acht Modellanalysen am Beispiel von Kleists „Das Erdbeben in Chili”*] – és gyorsan az irodalomtudományos módszertannak szentelt egyetemi szemináriumok egyfajta általános kézikönyvévé vált. 2007-ben a kötet elérte az ötödik, és minden valószínűség szerint utolsó kiadását. Más pedagógiai céllal készült kiadványokhoz képest ez szerény siker. Ettől eltekintve a könyv bizonyos értelemben tünetértékű saját (mára elmúlt) történeti pillanatának tekintetében, ebből kifolyólag megvilágító erejű arra a jelenre nézve, amelyben ma élünk.

A *Pozíciók* vállalkozását az az észrevétel mozgatta, hogy Bonnban az irodalmi módszereket érintő szakmai vita meglepően szűk keretek között mozgott. Úgy tűnt számomra, hogy keveset hivatkoztak azokra a módszertani vitákra, és feltételeztem, hogy nem igazán tudtak róluk, amelyek akkor már legalább egy évtizede uralták a nemzetközi színteret. Ehelyett minden ilyesmi a tantestület sajátos intellektuális irányultságának szűrőjén ment keresztül. Benno von Wiese és Richard Alewyn (nagyon eltérő) hatása még mindig érződött. Elméleti ügyekben egyértelműen Beda Allemann volt a meghatározó személyiség. A morfológiai iskola (Günther Müller) kérdéseit Peter Pütz munkássága képviselte. És nagyjából ez volt minden. A doktori hallgatók és a tanársegédek pedig a helyi professzorok és hagyományok farvizén úsztak. Senki sem vette tudomásul a Franciaországból, a Szovjetunióból (a tartui iskolából) vagy az Egyesült Államokból érkező fejleményeket, de még a né-

metországi elméleti viták (például a recepcióesztétika) sem kavarták fel ezt az állóvizet. Bizonyára nem tévedtem nagyot, amikor úgy véltem, hogy ez a helyzet általánosan jellemzi a német egyetemeket, még ha ez a pontatlan helyzetfelmérés figyelmen kívül hagyta is a középkorászok élénk nemzetközi kutatásait. Egyszerűen az a helyzet, hogy ha a nemzeti irodalmak kutatásával foglalkozó tudományágak az adott nemzet keretein belül működnek, akkor mindig provinciálisabbak, mint az idegen irodalmakkal foglalkozók. Nem véletlen, hogy a legfontosabb német hozzájárulások az irodalomtudomány nemzetközi elméleti vitáihoz akkoriban a romanisztika és az anglisztika területéről érkeztek. A *Pozíciók* alternatívát kívánt nyújtani: egyfelől a *kurrens* módszertani „pozíciók” nyolc képviselőjét, másfelől a vizsgálat olyan tárgyát, amely egyértelműen a germanisztikához tartozott (Kleist *A chilei földrengés* című elbeszélését). A projekt egyfajta arkhimédészi emelő akart lenni, amely kiemeli a germanisztika világát a maga elszigeteltségéből, és az irodalomtudomány nemzetközi területén talál számára új helyet. Ezzel elillanna a „külföldi germanisztika” értelmetlen fogalma, a germanisztika pedig elméleti paradigmákat próbára tevő nemzetközi tudományos vita résztvevőjeként értené magát.

Jelenlegi helyzetünk megértése szempontjából sok mindent tisztázhat, ha megvizsgáljuk, hogy az arról az episztemológiai helyzetről adott diagnózis, amely a *Pozíciók* alapját képezte, mennyiben bizonyult pontosnak, és mennyiben tévesnek. Ez leginkább úgy derülhet ki, ha röviden megvizsgáljuk a kötetben képviselt nyolc elméleti paradigmát. Mondanom sem kell, hogy ezek a „pozíciók” nem voltak teljesen heterogének. Inkább két csoportra oszlottak. A nagyobb csoport öt tagját elsősorban a nyelv és/vagy a jelentés foglalkoztatta, e fogalmak bizonyos elméleti szempontú értelmezésének megfelelően. Az öt elméleti koncepció közötti (meglehetősen radikális) különbségek egyetlen történeti szempontból érdekes premisszát jelentenek. *Az, hogy a nyelv fogalma egymással versengő változatokra bomlott, nyilvánvalóvá tette, hogy az irodalomtudomány kezdte elveszteni az alapjaira vonatkozó konszenzust.* Történeti szempontból a tudományág önértésének e széttöredezése egybeesni látszik a nyelvészet és a filológia szétválásával (amely diszciplináris fejlődés egyértelműben megfigyelhető a Franciaországban, Angliában és az Egyesült Államokban, mint Németországban). Bárhogy is legyen, ennek az elemi tudományági önértésnek az összeomlása azt jelentette, hogy maga a nyelv fogalma vált vita tárgyává, és épp ez az episztemológiai-történeti tény jut kifejezésre a *Pozíciók*ban képviselt elméleti reflexió öt irányzatában, amelyek röviden így jellemezhetők:

1) *Hermeneutika.* 1980-ra Gadamer *Igazság és módszere* (1960) számos elméleti fejleményhez vezetett az irodalomtudományban, amelyek részben az ő munkásságát folytatták, részben alternatív hermeneutikai pozíciókat fejlesztettek tovább (pl. Schleiermacherét). Ezen felül Szondi és mások felvetették a kifejezetten irodalmi (vagy filológiai) hermeneutika kérdését.

2) *Recepcióesztétika.* A gadameri hatástörténet fogalmát széleskörű recepciótörténeti kutatási programmá fejlesztő, és ezzel egyidejűleg az interaktív olvasás fenomenológiai alapon (Ingarden) nyugvó elméletét megfogalmazó konstanzi iskola jelentette, amint említettem, a legfontosabb hozzájárulást az irodalomelméletről folytatott nemzetközi vitákhoz.

3) *Irodalmi szemiotika.* Az 1970-es évek folyamán a szemiotika széleskörű nemzetközi mozgalmá sokrétű irodalmi kutatási programmá lépett elő. Történetileg Peirce filozófiájában, Saussure általános nyelvészetében, valamint az orosz formalista és a prágai strukturalista iskolák munkáiban gyökerezett. 1980-ra ez az elméleti paradigma kidolgozta mind a narratív, mind a poétikai struktúra technikai szempontból igencsak kifinomult fogalmait.

4) *Diskurzuselemzés.* A diskurzuselemzés Michel Foucault elméleti munkásságából származó elmélete olyan kutatási programot indított útjára, amely a történetileg specifikus diskurzusformációk létrejöttének feltételei felé fordult. E program legnagyobb hatást kiváltó megvalósulása kétségkívül Friedrich Kittler *Lejegyzőrendszerek 1800/1900* (1985) című műve, amelynek előnézetét adta a *Pozíciók*ba írt Kittler-tanulmány.

5) *Dekonstrukció.* Ezt az elméletváltozatot a paletta hermeneutikával átellenben levő végére helyezem, mivel (az irodalomtudományban) a dekonstrukció sok szempontból negatív hermeneutikának tette meg magát. Elméleti ősapái természetesen Jacques Derrida és Paul de Man voltak, Franciaországban, illetve az Egyesült Államokban. Programadó

szándékuk (amely gyakran heideggeri pátoszról táplálkozott) abban állt, hogy demonstrálják a holisztikus struktúráként felfogott jelentés (kifejezetten irodalmi) lebontását, valamint abban, hogy egy ontológiai belátás státusát tulajdonítsák ennek a negativitásnak.

Mi lett ennek az kutatási programnak a történeti sorsa? Általánosságban elmondható, hogy a kortárs irodalmi kutatásokban nem maradt meg az igény egy olyan alaposan kifejlesztett elmélet iránt, amely mind az öt említett modellt jellemzi. Természetesen vannak kivételek, összességében azonban igaz, hogy *az irodalom fogalmilag következetes kidolgozása iránti érdeklődés mára mérséklődött*. Ami az egyes irányzatokat illeti, esetükben különböző történeteket lehet elmesélni. Azon túl, hogy kívánatos az említése a pedagógiai bevezetőkben, a hermeneutika megszűnt a tudományos viták tárgyának lenni, és visszatért abba a filozófiai tudományágba, amelyből eredetileg származott. A recepcióelmélet mindkét említett változata ugyancsak elvesztette a képességét, hogy innovatív kutatási projekteket hozzon létre. Figyelemre méltó munkájuk mára lényegében elvégeztetett. Az irodalmi szemiotika esete kissé bonyolultabb. Nem férhet hozzá kétség, hogy a narratológia szemiotikai altudományában kidolgozott modellek általánosan az irodalomtudomány gerincének részévé váltak. Ma egyetlen komoly irodalmár sem boldogulhat anélkül, hogy birtokolná a narratív történetalkotás, a fokalizáció vagy az elbeszélő hang alapvető fogalmait. Sőt, az utóbbi időben élénk nemzetközi vita folyik a narratíva örökölt szemiotikai modelljének kognitív szempontú újrafogalmazásáról, amely elméleti fejlemény, akárcsak az elődje, kifejezetten nemzetközi. Így bár az egységes szemiotikai metadisziplína ígérete biztosan szertefoszlott, a kutatási program bizonyos összetevői termékenynek bizonyultak abban az értelemben, hogy utódokat hoztak létre. Megjegyzendő azonban, hogy ezek az utódkutatások jóval túllépnek az irodalmi mezőn egy általános kognitív-kulturális narratológia felé. A diskurzuselmélet hasonló sorsra jutott. A „diskurzus” fogalom egyrészt elvesztette az első megfogalmazásaiban rejlő elméleti sajátosságát, és egy bármilyen történeti vagy társadalmi szempontból körülírható nyelvi egységet jelölő általános és hétköznapi kifejezéssé vált. Másrészt a diskurzuselemzésben a kezdetektől fogva benne rejlő, a kommunikációs hálózatokra és anyagságokra eső hangsúly, valamint a látens kibernetikai fogalmiság a média elméletének és történetének alapzatává vált, ami széles körű hatással volt a német irodalomtudományra. A narratológia esetéhez hasonlóan ez a fejlemény is az irodalomtudományból indult ugyan, de messze túllépett az irodalom területén, és független tudományággá nőtte ki magát. A dekonstrukció, az öt elméleti irányzathoz közül az utolsó, viszont nem volt képes ehhez hasonló utódok nemzésére. Elméleti szempontból legalább annyira erejét veszítette, mint a „létköltészet” való merengések, amelyek elárasztották az 1950-es évek irodalomtudományi folyóiratait, utóélete pedig egy bizonyos értelmezői forrástól korlátozódik, amelyet azoktól lehet eltanulni, akik ezt a legmagasabb szinten űzik.

Az Irodalomtudományi pozíciókban szereplő írások második alcsoportja nem a nyelvre és a jelentésre összpontosított, hanem az irodalom társadalmi dimenziójának elméleti megközelítéseire. Három irányzat képviseltette magát:

1) *Társadalomtörténeti interpretáció.* Meg kell hagyni, ez is értelmező vállalkozás, olyan azonban, amely a feladatát annak a társadalomtörténeti pillanatnak a felismerésében jelölte ki, amely *egyedülálló módon* tárult fel az irodalmi mű konfigurációjában. Elméleti ösztönzést olyan neomarxista gondolkodóktól kapott, mint Adorno, Goldmann vagy Macherey.

2) *Intézményszociológia.* A hangsúly itt a kontextusra esik: azokra a keretekre, amelyek között az irodalom tartós társadalmi gyakorlatként jelentkezik. Ennek a pozíciónak egyik fő német megnyilvánulása Peter Bürger *Az avantgárd elmélete* (1974) című művében olvasható, a nemzetközi szinten azonban akadtak összetettebb elméleti pozíciók is, mint például Raymond Williams vagy Pierre Bourdieu munkái Nagy-Britanniában, illetve Franciaországban.

3) *Mitológiaelmélet/antropológia.* Itt a diszciplináris hivatkozási pont nem a társadalomtörténet és nem is a szociológia volt, hanem az etnológia és a vallástörténet. A vonatkozó írás szerzője, René Girard rendkívüli hatással bíró elméletet dolgozott ki az áldozatbemutató szerepéről a vallási szertartások és mítoszok megjelenésében, miközben bemutatta, hogy mennyire helytálló ez az elmélet az irodalomtudományban is. De a klaszika-filológia tudományága is, különösen a francia Jean-Pierre Vernant és a svájci Walter

Burkert műveiben, szolgálhatott volna legalább ennyire szemléletes példával a vizsgálódások ezen általános irányára.

Végigtekintve ezen a három pozíción, először is arra leszünk figyelmesek, hogy a „társadalmi” fogalma, mint a *társadalomtörténet* vagy *szociológia* esetében, ma már nem jelenik meg olyan nyomatékkal, mint az 1980-as években. Nagyrészt leváltotta a „kultúra” fogalma, amely természetesen nem pusztán terminológiai különbség. Ami a kortárs kutatást illeti, a helyzet egyértelműen az, hogy a *társadalomtörténeti műértelmezés* eltűnt az irodalomtörténeti vizsgálódás gyakorlataként. Hogy egy történeti korszak holisztikus jellegét egy egyedi műből nyerjük ki, eredetileg a szellemtörténet irányzatán belül bontakozott ki vizsgálótechnikaként. Társadalomtörténeti változatában kevésbé a korszakjellem iránt érdeklődött, mintsem a nagymérvű társadalmi átalakulások iránt (a polgárság „felemelkedése” különösen kedvelt témakör volt), mindenesetre kötődött a kifejező totalitásként vett mű *pars pro toto* felfogásához, miközben a végső elemzésben ez a koncepció nem talált a tárgyán valós társadalomtörténeti fogást. Másrészt az, amit 1980-ban intézményszociológiának hívtak, fejlődőképességnek bizonyult, amint Bürger elméletének egyszerű keretrendszeréből kifinomult rendszerelméleti keretrendszerre alakult. Persze amikor a *Pozíciók*-projekt ötlete felmerült, Niklas Luhmann munkája még alig hatott az irodalomtudományra, noha figyelemre méltó elméleti színre lépése 1971-ben megtörtént, mégpedig a Jürgen Habermassal folytatott, publikált vitában. Luhmann rugalmas elméleti keretrendszere (a rekurzív módon összekapcsolódó kommunikációs eseményekből álló társadalmi rendszerek fogalma, a rendszerek elkülönülésének evolúciós koncepciója, a megfigyelés elmélete, a társadalomtörténeti szemantika elképzelése, valamint a forma/médium megkülönböztetés) rövidesen elkezdte demonstrálni a képességét, hogy rendkívül precíz és változatos, *nem reduktív* szociológiai elemzéseket állítson elő. Az irodalomkutatás teljesen rendszerelméleti programjának kifejlesztésére tett erőfeszítések ugyan sikertelenek voltak, és a rendszerelméleti szókinccs vonzereje is jelentős mértékben csökkent, a luhmanni gondolatalkzatok döntő mértékben befolyásolták azonban a humántudományok kortárs episztemológiai beállítódását, beleértve az irodalomtudományt is. Ami az elsődlegesen társadalmilag orientált kutatási program harmadik változatát illeti, be kell ismerni, hogy (megint csak a medievisztika kivételével) az irodalomtudomány nem tett komolyabb erőfeszítéseket az etnológiai elméletek és kutatások irányába. Ez meglepetésre adhatna okot, hiszen az összehasonlításra alkalmas anyag roppant archívuma mellett a kulturális antropológia (ahogy azt az angolszász világban nevezik) tudományágát az olyan témák folyamatos, konceptuálisan gazdag és termékenyen ellentmondásos megvitatása jellemzi, mint a mítosz és a rítus természete, amelyek egyértelmű rokonságban állnak az irodalmi jelenségekkel.

Az *Irodalomtudományi pozíciók* vállalkozás belső szerkezetére, valamint az általa felsoroztatott egyes elméleti modellek mai jelentőségére vonatkozó megjegyzéseim után a vállalkozás mint egész mai szemmel felmérhető jelentőségének kívánok figyelmet szentelni. Egyértelműnek tűnik számomra, hogy annyiban helyesen mértem fel az 1980-as történeti pillanatot, amennyiben úgy véltem, hogy az irodalomtudomány átalakulásának kezdeti időszakát éli, annyiban pedig rövidlátóan, amennyiben ezt az átalakulást elsősorban episztemológiai értelemben fogtam fel. Visszatekintve láthatjuk, hogy *szerkezeti eltolódás* ment végbe a *fejlett irodalomtörténeti oktatás és kutatásszervezés terén*. Bonnban egy céhalapú rendszert figyeltem meg, amelyben a normatív gyakorlatokat (inkább az „oktatást”, mint a „módszert”) elsősorban a személyes megtestesítésen és helyi tradíciókon keresztül közvetítették. Ez a rendszer akkoriban már bomlásnak indult. A tudást többé nem lehetett a professzor egyedi példáján és jóváhagyásán keresztül biztosítani, hanem egy elméleti szempontból megalapozott módszer legitimációjára szorult. Nem arról van szó, hogy az elméleti kérdések teljesen idegenek lettek volna az irodalomtudomány céhalapú formációjától, hanem arról, hogy e tudásformáción belül az „elmélet” a gyakorlat előkészítőjének, és így minden vitán felül állónak számított. A *Pozíciókat* az elérhető elméletek horizontjának szélesítéséeként fogtam fel, de valójában a vállalkozás annak kifejeződése volt, hogy az irodalomkutatás olyan szakaszba lépett, amelyben *magának az elméletnek a státusa volt átalakulóban*. Ez a változás természetesen az összetettség növekedését hozta magával, hiszen – ahogy maga a *Pozíciók* szerkezete is mutatja – a kibontakozóban levő tudás-

rendszerben nincs, és nem is lehet általános konszenzus tekintetben, hogy a különböző elméletek közül melyiket részesítsük előnyben. Amint azt a nyelv- és jelentésközpontú elméleti pozíciók kapcsán már jeleztem, *még a vizsgált tárgy konstitúciójának a tekintetében sincs általános konszenzus többé*. Ma megdöbben az 1980-as felfogásom végtelen naivitása. Tényleg úgy gondoltam, hogy a kötet tisztázza majd a dolgokat; úgy, hogy a széttartó elméleti modellek egymás mellé helyezésével kialakulhat egyfajta konceptuális szempontból *részletekbe menően kidolgozott* általános elmélet, amelyben a széttartó „pozíciók” a regionális ontológiák/módszertanok szerepét töltik be. De ez csupán újabb változat volt az egységes tudomány álmára.

Amint korábban megjegyeztem, az egyik tanulság az, ha mai helyzetünkben tekintünk vissza az *Irodalomtudományi pozíciókra*, hogy csökkent az érdeklődés a teljes mértékben kidolgozott elméletek iránt. Ez a fejlemény kapcsolódik az irodalmi tudásformáció előző bekezdésben vázolt általános fejlődéséhez. Az elméletek az alapozás és az összegzés kettős státuszával bírnak, és mindkét szempontból gátolják a folyamatban levő gyakorlatot. Előfeltételük a munka megszakítása és a fogalmi koherencia reflexív kidolgozása. Megkövetelik az egyedi (tudás)instancia és az egyetemes elméleti norma összehangolását. Ha a *Pozíciók* ma már kevésbé használható (és én nem vonom kétségbe és nem is bánom, hogy így van), az nem azért van, mert a benne megjelenített elméleteket jobbak váltották le, hanem azért, mert már nem vesszük túl sok hasznát az irodalomtudomány elméletének. Senkinek sincs ideje rá.

A kutatás jelenlegi szerveződése mellett a feladat már nem eredmények előállítására, amennyiben „eredményen” elméletileg megalapozott, empirikusan bizonyított, és éppen ezért igazolható állítások halmazát értjük. A tudományos munka feladata *saját jövőjének előállítására* (és jövőbeli támogatásának biztosítása). *Nem eredményeket termel, hanem projekteket*. Amikor a következő konferencia feltétlenül fontosabb, mint az, amelyen éppen részt veszünk, a konferenciakötetek publikálása a mumifikálás strukturális megfelelőjévé válik. A tudástermelés e rendszerében az elméletek túl lassúak, mert belsőleg túlságosan összetettek, és minden esetben specifikálják a vizsgálat tárgyát, amivel korlátozzák a jövőbeli vizsgálódások hatókörét. Az elméleti reflexióról kiderült, hogy olyan átmeneti szakasz volt, amelyre szükség volt a céhszisztem lebontásához, de túl nehézkesnek bizonyult a magát az újítások előállítására mellett elkötelezett tudományos tevékenység számára. A kutatási tevékenység jelenlegi formációja *az elméletet az általánosság olyan alternatív formájára cserélte*, amelyet *tematikus ködfoltként* lehetne leírni. A tematikus ködfolt jellemző tulajdonsága a meghatározatlansága, belső diffúzitása és ebből fakadó hajlékonysága, amely tulajdonságok lehetővé teszik számára, hogy heterogén tárgyerületek között közvetítsen. A „kultúra” szó – amely kifejezés mindent jelent, de semmi megfoghatót – jól példázza ezt az *általános oldószert*. Nem véletlen, hogy a nemrég feltűnt „kultúratudományok” (*Kulturwissenschaften*) kínosan kerülték a kultúra definícióját övező évszázados etnológiai vitát. A tematikus ködfolt funkciója a definíció elkerülése, vagy pozitív értelemben *az előre nem látott alkalmi kombinációk nyílt mezejének biztosítása*. Az ehhez szükséges szellemi művelet *nem az elméleti reflexió, hanem a kombinatorikus elmélet (Witz)*.

Jelen episztemológiai pillanatban négy tematikus ködfolt kezd befolyásra szert tenni a humántudományokban. Ezek a témák függetlenek az intézményesült *diszciplínáktól*; inkább az általánosság szféráit alkotják, amelyekben paradiszciplináris intézmények (központok, klaszterek, területek, stb.) fogalmazzák meg a projektjeiket. Olvasatomban erről a négy globális témáról van szó:

Kogníció/evolúció – Kultúra – Tudás – Média

Fontos kiemelni, hogy ez a lista nem teoretikus konstrukció terméke. A négy kifejezés nem kategóriákat jelöl, és ezek nem törekszenek rendszerszintű koherenciára vagy teljességre. Pusztán olyan szocio-episztemológiai hipotézisként javaslom ezeket, amely a tudás kortársi rendszerén belül kialakuló szemantikai horizontokra támaszkodik. És mint ilyen, az itt felvázolt konfiguráció lehetőséget nyújt azon tudósok számára, akik továbbra is érde-

keltek az intellektuális és tudományos tevékenységként felfogott irodalomtudományban, hogy feltegyék a kérdést: *Quo vadis?* Egyesek azt mondhatnák, hogy e kérdés szükségesszerűsége az egyetlen lényeges vonása annak az episztemológiai helyzetnek, amelyben az irodalomtudomány találja magát. A kérdés érdekes jellemzője pedig, hogy a rá adott választ nem fogják és nem is lehet teoretikusan eldönteni. Ez az egyik lecke, amelyre a *Pozíciók* története tanított. Ami a *Quo vadis?* kérdést majd eldönti, inkább a gyakorlat lesz: vajon képes lesz-e az irodalomtudomány a szellemi termelés olyan módjait bemutatni, amelyek egyrészt hűségesek hagyománya(i) normatív tartalmához, másrészt kellően rugalmasak ahhoz, hogy megengedjenek előre nem látható interdiszciplináris fordulatokat. A filozófia ehelyütt szemléletes példával szolgálhat. A filozófiát rendkívül szilárd diszciplináris céltudatosság jellemzi, amely végső soron annak rendíthetetlen tudatán alapszik, hogy saját szókratikus beiktatása normatív jelentőséggel bír. Ezzel egy időben újra és újra innovatív válaszokat adott a változó történeti feltételekre, mely válaszok a saját hagyományában rejlő szemantikai potenciál újraaktualizálásából táplálkoztak. Azt is mondhatnánk, hogy a filozófia azzal tartotta fenn tudományági integritását, hogy folyton bizonyította „korszerűtlen időszerűségét” (*unzeitgemäße Aktualität*).

Lehet ez az irodalomtudomány modellje? Az irodalomtudomány és a filozófia közötti hasonlóságok kellően egyértelműek. Mindkettő a szövegközpontú világi kutatás hagyománya, amelyek valószínűtlen szemantikai komplexitást termelnek a világ holisztikus leírásainak szolgálatában. Mindkettő a belső értékkel bíró „társalgás”¹ formájaként szerveződött társiasságként alakult ki. A *Quo vadis?* kérdés kapcsán szembeszökő elvi különbség a meggyőződés viszonylagos hiánya az irodalomtudományok részéről. Semmiféle szókratészi *ősjelenet* nem áll rendelkezésünkre, hogy lehorgonyozzuk diszciplináris normáinkat. Ez a hiány az egyéb diszciplináris kontextusokból származó megerősítés kétségbeesett kereséséhez vezet, sőt még az önmagunk megtagadására való hajlamhoz is. A *Pozíciók* talán eleve ennek a hajlamnak volt a tünete, amely kétségkívül fontos jellemvonása a jelenlegi episztemológiai kontextusnak. Másrészt könnyen lehet, hogy a szóban forgó diszciplináris bizonytalanság az irodalom tudományos tanulmányozásának elkerülhetetlen problémájává vált, mihelyt elszakad a technikai készségek tárházától és velük járó gyakorlati tudástól. Elvégre pontosan az ilyen készségek és az ilyen tudás biztosítják a művészettörténet és a zenetudomány számára azt a *létalapot*, amely biztosítja diszciplináris identitásukat. Ez azt sugallja, hogy az elmélet okozta mámor időszakának hosszú távú következménye épp az ellenkezőjét érte el annak, amit szándékozott. Mindenesetre a jelenlegi posztteoretikus bizonytalanságunkat nem valószínű, hogy az *Irodalomtudományi pozíciók* új változata fogja feloldani. ■ ■ ■

Keresztes Balázs fordítása

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: David E. Wellbery: *Literaturwissenschaft. A Personal Reflection*, DVjs 89 (2015) 4, 608–615.

■ **Keresztes Balázs** (1990): az ELTE Általános Irodalomtudományi Doktori Programja és a WWU Münster Graduate School Practices of Literature doktori hallgatója. Disszertációját az esztétista irodalom és a designelmélet összefüggéseiről írja.

1 Lásd Marc Fumaroli: *La République des Lettres*, Gallimard, Párizs, 2015.